

סעודת שבת ויו"ט

[א]

גדר החיוב

ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה: (שמות טז, כה)

המקור

(שבת קיז, ב) תנו רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש, רבי חידקא אומר ארבע. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו (שמות טז) ויאמר משה אכלהו 'היום' כי שבת 'היום' לה' 'היום' לא תמצאהו בשדה, רבי חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא, ורבנן סברי בהדי דאורתא.

איסור תענית

בשו"ע או"ח (רפח, א) כתוב שאסור להתענות בשבת עד ו' שעות. ומוסיף הרמ"א שאפילו אם הוא לומד ומתפלל, אסור. וכתב הביאור הלכה (סימן רפח סעיף א) שלענין איסור תענית בשבת יש דעות בפוסקים אם הוא רק מדברי קבלה מדכתיב וקראת לשבת ענג, או הוא מדאורייתא, מדכתיב אכלהו היום וגו'.

נשבע להתענות בשבת

הביה"ל מציין לתשובת הרשב"א (סימן תרי"ד) ושם נשאל במי שנשבע לעבור על דברי סופרים כגון לאכול גבינה של גוים האם שבועת בטוי חלה עליו אם לאו, ומביא ראייה משבועות (כג, א) ועוד סוגיות דשבועת בטוי חלה על כל דברי סופרים, אבל כתב שבריש נזיר (ד, א) בענין אקדושה ואבדלתא נראה ההפך.

עוד כתב להביא ראייה מהרמב"ם (שבועות א, ו) שכתב שהמין השלישית של שבועת שוא הוא הנשבע לבטל את המצוה, כיצד כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית, שלא ילבש תפילין, ושלא ישב בסוכה בחג הסוכות, ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות ובימים טובים וכן כל כיוצא בזה, אף על פי שתענית בשבת מדברי סופרים.

הרשב"א השיב שמי שנשבע לעבור על דברי סופרים הן בביטולן הן בקיומן שבועת בטוי חלה עליו, כדמוכח ההיא שמעתא דמשכחת לה בלאו והן, וההיא דפרק יום הכפורים (עג, ב) דאמרינן התם וריש לקיש אמר לא משכחת לה אלא במפרש חצי שיעור ואלביא דרבנן או בסתם ואלביא דר' עקיבא. ומה שהביא ראייה מהרמב"ם שהנשבע להתענות בשבת לוקה משום שבועת שוא, ומשמע מדבריו שאין שבועה חלה על ביטול דברי סופרים שהרי תענית בשבת מדברי סופרים, אפשר לומר שהוא סבור שאסור להתענות דאורייתא, מדאמרינן (ברכות מט, ב) אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל הכי נמי דאי טעי הדר, אלמא בשבתות צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים, דהיינו ראשון

של פסח דכתב ביה בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה, וכן ליל ראשון של סוכות דגמרנן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות.

חייב פת

מזה שהביא הרשב"א כמקור לדבריו היא דברכות שחייב לחזור ולברך אם שכח רצה, מדייק הגרע"א (או"ח סי' תקע, ג) שיש חיוב מן התורה לאכול פת בשבת, ולא רק איסור להתענות, אבל תמה עליו דא"כ מי שנשבע לא לאכול פת בשבת הוי שבועת שוא, ואילו ברמב"ם כתוב שנשבע שלא לאכול מצה או להתענות בשבת הוי שבועת שוא, משמע דדווקא שאם נשבע לא לאכול פת שפיר חל השבועה ולא הוי שבועת שוא. עוד הק' הגרע"א שמדברי הרשב"א משמע שביו"ט אין חיוב מן התורה לאכול, שהרי כתב לפרש הגמ' בברכות שמיירי בליל ראשון של פסח וליל ראשון של וסוכות, וקשה שהרי הרמב"ם כתב שהנשבע להתענות בשבת ויו"ט הוי שבועת שוא, משמע שאין בין יו"ט לשבת.

כשיטת הרשב"א סובר גם הר"ן (תענית ב, ב בדפי הרי"ף) וז"ל והא בשבתות ויו"ט שהן מן התורה, ותנן בנדרים בפרק פותחין (דף סו א) שפותחין לו לאדם בשבתות ויו"ט, כלומר שאומרים לו אילו היית יודע שאסור להצטער בשבתות וימים טובים כלום היית נודר, אם אמר לאו מתירין אותו, אלמא צריכין להתרת חכם. אבל צ"ב מה המקור לאיסור תענית בשבת, ומה שכתב הביה"ל שהמקור הוא מ"אכלוהו היום", אינו ברור שהרי כתב האליה רבה (סימן קסז) דדרשא דג' היום אינה אלא אסמכתא. ויש לדון מטעם מצות עונג שבת כמו שיבואר בסמוך.

מצות עונג

שיטת היראים (סימן תיב) שמצות עונג שבת הוי מן התורה. וז"ל מצות עונג שבת גמרא גמירא לה עד דאתא ישעיה ואסמכה אקרא דכתיב וקראת לשבת ענג. ומביא לדוגמא מה שמצינו בזבחים (כב, ב) ובסנהדרין (כב, ב) לענין מצוה אחרת, אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו, ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרת, ועד דלא אתא יחזקאל גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא.

אבל ברמב"ם (שבת ל, א) מבואר שאינו אלא מדברי קבלה, וז"ל ארבעה דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים, והן מפורשין על ידי הנביאים. שבתורה זכור ושמור, ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג, שנאמר (ישעיהו נ"ח) וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד.

אבל בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קסח) דן בדברי הרמב"ם וכתב שאין כוונתו שהוא רק מצוה דרבנן או מדברי קבלה כמו פורים, אלא דאורייתא ממש נאמרה למרע"ה בעל פה הלכה למשה מסיני, ואתי ישעיה ואסמכיה אקרא, דאלת"ה שהיא הלכה למשה מסיני, אין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה (שבת קד, א), אע"כ הלכה למשה מסיני היא, ורמב"ם קרי ליה דברי סופרים כדרכו של רמב"ם בקידושי כסף שסוקלים עליהם ואפילו הכי כיון דאתי מדרשא קרי ליה דברי סופרים (ה' אישות פ"א ה"ב). ומשו"ה פסק הרמב"ם שהנשבע להתענות בשבת הוי שבועת שוא, משא"כ בחנוכה ופורים. ובהל' נדרים (פ"ג הל' ט) כתב שהנודר לצום בשבת צריך לקיים נדרו, דאורייתא לא בעי חיזוק, משא"כ חנוכה ופורים בעי חיזוק.

חיוב אכילת פת מטעם ה"מן"

ובשו"ת הגרע"א (מהדו"ק סי' א) כתב עוד מקור לאכילת פת בשבת ויו"ט, והוא משום ד"ברכו וקידשו ה' לשבת במן", דקראו הכתוב לחם, ולכן קבעו חיוב לאכול סעודת לחם, וכן ביו"ט כדכתבו דמה"ט צריך לקבוע ב' סעודות לחם. אבל א"כ יהיה תלוי בהדיון האם המן נפל ביו"ט, עי' תוס' (ביצה ב, ב) שכתב שיש בזה מחלוקת במדרשים. ויש עוד נ"מ בזה לגבי האם יש חיוב לחם משנה ביו"ט. ועי' לקמן מה שהבאנו דברי הרשב"א למס' שבת ולמס' ברכות.

שמחת יו"ט

ממשיך החת"ס דיש חילוק בין שבת ליו"ט, דבשבת החיוב הוא "עונג" ולא "אכילה", ולכן המתענג בתענית יצא ידי חובת עונג שבת, אמנם ביו"ט שמחה כתיב ביה, ואין שמחה בלא אכילה כדאמרינן במו"ק (ט, א), ואפילו ליכא בשר שלמים ויין מ"מ אכילה ושתייה בעי, ואפילו אם התענית עונג לו אסור.

[ב]

מי חייב

חיוב נשים בג' סעודות

הראשונים (רמב"ן שבת קיז, ב ועוד) מביאים שיטת ר"ת דנשים חייבות בג' סעודות משום שאף הן היו בנס המן, וחייבות לבצוע על שתי ככרות מטעם זה. מבואר בדבריו שחיוב סעודת שבת הוא זכר למן ולכן יש לחייב נשים משום שאף הן היו באותן הנס.

וכתב הרמב"ן שאין צריך לזה שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין. היינו דכמו שחייבו חז"ל (שבועות כ, ב) לנשים בקידוש היום מן התורה, משום דאמר קרא זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה, ה"נ מה"ט חייבות בכל מצוות השבת. וחידוש יש בדברי הרמב"ן שלא לבד שההיקש מחייב נשים במצות קידוש, מחייב אותן גם בשאר מצוות עשה של שבת.

וכבר הק' עליו בספר קהילת יעקב (ח"י סי' נה) בשם השער המלך דאם איתא שההיקש מרבה גם דברים שלא כתובים בפסוק, א"כ למה לי טעמא דאף הן היו באותו הנס לחייב נשים בד' כוסות, כדאמרינן (פסחים קח, א) ואמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בארבעה כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס, תיפ"ל משום דמקשינן אכילת מצה לאיסור אכילת חמץ, כדאמרינן (פסחים מג, ב) שנשים חייבות באכילת מצה דבר תורה, שנאמר לא תאכל עליו חמץ וגו' כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, והני נשי נמי הואיל וישנן בבל תאכל חמץ ישנן בקום אכול מצה. ותי' על פי דברי ספר המנהיג (הלכות פסח) שכתב שנשים חייבות בלחם משנה כמבואר במקומו בהלכות שבת ובתלמוד (ברכות כ, ב) דאמר שחייבות בקדוש, דכתיב זכור ושמור, דישנו בשמירה ישנו בזכירה, **בכל זכירת שבת ישנן מטעם זה**, משמע שס"ל שחיוב סעודה ולחם משנה נכלל ב"זכירת השבת", ולכן אין לתמוד מכאן לענין ד' כוסות.

נשים בשמחת יו"ט

בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורה קמא סימן א) דן באשה ששכחה לומר יעלה ויבא בברכה"מ ביו"ט האם היא צריכה לחזור ולברך, וכתב הגרע"א שאינה צריכה לחזור ולברך. והטעם משום דיתכן שאשה מותרת להתענות ביו"ט, דאיסור תענית ביו"ט הוא מדין עונג, והרי מצות עונג הוא בכלל מצות עשה דעצרת תהיה לכם, דדרשינן מניה חציו לה' וחציו לכם, וא"כ לא תהא מצוה זו עדיפא מכל מ"ע שהזמן גרמא שנשים פטורות. ומה דאשה מחוייבת במצוה דיו"ט הוא רק בלא תעשה ד"לא תעשה כל מלאכה", אבל לא במצות עשה דיו"ט, וכמ"ש תוס' בקידושין (לד, א), ואף להר"ן שם דחייבות גם בעשה דיו"ט, זה רק בעשה דשבת מלאכה משום דתמיד איתא גם לאו בהדי העשה, אבל בעשה דאין בה לאו פטורות. וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות, וממילא אם שכחה להזכיר של יו"ט בבהמ"ז א"צ לחזור ולברך, דיו"ט גבי דידהו כמו ר"ח לגבי דידן.

אבל כתב הגרע"א שבלייל א' דפסח דמחוייבות באכילת מצה, מהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ובשבת שמכיון דמחוייבת במ"ע דקידוש, מהקישא דזכור ושמור, מחוייבת ג"כ בכל מ"ע דשבת, כמ"ש הר"ן פרק כל כתבי, ממילא מחוייבת ג"כ במצות עונג דשבת ואסורה להתענות, ע"כ צריכה לחזור ולברך.

ועי' בספר מנחת אריאל (שבת קיז, ב) שבספר שלמי תודה (יו"ט סי' יא) תמה עליו שהרי הראשונים הביאו טעם של ר"ת לחייב נשים בסעודת שבת, והוא משום דאף הן היו באותן הנס, והראשונים לא דחו הטעם, אלא שכתבו שלא צריך לטעם הזה משום דכתיב זכור ושמור ודרשינן את שישנן וכו', א"כ ביו"ט אע"ג דליכא לטעמא דזכור ושמור, אבל עדיין קיים הטעם של אף הן היו באותן הנס, שגם ביו"ט לא נפל המן. והוא קושיא עצומה.

חיוב שמחה

ומוסיף הגרע"א בהשמטות שאפילו לפי השטות שאשה מחוייבה בשמחה, היינו דאסורה בהספד ותענית, ולהיות לה שמחה בשתיית יין ובשר, אבל אינה מחוייבת באכילת פת, דאכילת פת אינו מצד חיוב שמחה, הראיה שבשבת ליכא חיוב שמחה, אלא שהחיוב לאכול פת הוא ממצות כבוד שבת, לקבוע סעודה על הלחם, שהכיבוד ועונג עם שמחה תרי מילי נינהו. והא דחייבים לאכול פת ביו"ט הוא גם משום חיוב כבוד יו"ט, כמבואר ברמב"ם (פ"ו ה"ו מהל' יו"ט) שכשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכובד. והראיה שהרי בחוה"מ אף דאיכא חיוב שמחה מ"מ אין חיוב לאכול פת, כדקיי"ל בשו"ע (או"ח סי' קפח, ז). וכיון דאין אכילת פת תלוי בחיוב שמחה י"ל דאין נשים חייבות במצות אכילת פת ביו"ט דהוי מצוה שהז"ג.

אלא שהעיר הגרע"א מ"ש הרמב"ם (יו"ט ו, טז) שהחיוב כבוד ועונג ביו"ט נלמד ממה שנאמר (ישעיהו נ"ח) לקדוש ה' מכובד, וכל ימים טובים נאמר בהן (ויקרא כ"ג) מקרא קדש, ומה"ט יהא החיוב ג"כ בחוה"מ דאיכא ג"כ מקרא קודש כמ"ש הרמב"ם (רפ"ז מהל' יו"ט). עי' מה שכתב בזה בספר זכרון שמואל (סי' נב).

[ג]

זמן הסעודה

חילוק הסעודה לשתים

כתב הרשב"א (שבת קיז, ב) בשם בעל ההלכות גדולות דאין חיוב סעודות אלו להיותן בשחרית ובצהרים ובמנחה, אלא אפילו מפסיק באמצע סעודתו בברכת המזון וחוזר ואוכל שפיר דמי. ולדבריו הא דאמרינן קערות שאכל בהן שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה, לא שיהא החיוב בחילוק אכילות בזמנים אלו אלא אורחא דמילתא נקט.

אמנם התוספות (שבת קיח, א) ד"ה במנחה מצילין מזון סעודה אחת – מדייקים מהגמ' דזמן אכילה שלישית בשבת היא מן המנחה ולמעלה, דלא כאותם שמחלקין סעודת שחרית ומברכין בינתים. עוד אומר ר"י שיש כאן איסור ברכה שאינה צריכה, כדאיתא בפ' בא לו (יומא ע, א) לגבי קריאת התורה ביוה"כ, דמקשה הגמ' על הא דאמרינן ובעשור שבחומש הפקודים שקורין על פה, ניתי ס"ת אחרינא ונקרי, א"ר שמעון בן לקיש מפני ברכה שאינה צריכה.

תשלומין

כתב הרמ"א (או"ח רצא, א) שמי שלא אכל בליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת. ועי' בספר ברכי יוסף (אורח חיים סימן רצא, ד) שמסופק לפי מה דקי"ל שאם לא הזכיר של שבת בלילה ויום חוזר, חוץ מסעודה ג', מה הדין אם זה שלא אכל בלילה ומקיים ג' סעודות ביום אי אמרינן דבשני סעודות של יום חוזר. וכן מסופק האם מחוייב לקיים השתי סעודות בפת, או דילמא דדוקא סעודה ראשונה מחייב בפת, אבל שתי סעודות אחרות למ"ד דסעודה ג' לא בעי פת, הוא הדין שתיים זו. ומסיק דהשתי סעודות בעי לקיימנהו בפת לכו"ע, כיון דחדא לתשלומי סעודת לילה מסתברא דטעונה לחם. אבל אם טעה בשניה דאתיא לתשלומי לילה ולא הזכיר של שבת, יש מקום לומר דאינו חוזר, כיון דדינא הוא דבסעודות שסועד ביום אינו חוזר אלא באחת, כמ"ש התוס' פרק שלשה שאכלו (מט, ב). ואע"ג דלזה גם סעודה שניה דיום חובה, אפשר דלא אזלינן בתריה, כדמשמע לענין סעודה ג' דאף לעושים אותה בפת ושוויה כחובה, אינו חוזר, כדמוכח בתרומת הדשן (סי' ל"ח) ומרן בב"י (סי' קפ"ח). והוא מ"ש התרומת הדשן (סימן לח) שלפי הראב"ה אם שכח מעין המאורע בשבת ופורים וחנוכה שא"א לו בלא אכילה, חוזר. ואע"ג דתלמוד דידן מסיק דהזכרה בבהמ"ז חנוכה ופורים רשות הוא ולא חובה, כיון דנהוג עלמא להזכיר, וגם בירך אדעתא דהזכרתה, שווייה עליה כתובה, וחוזר. מ"מ כמדומה לי, שרבים לא היו תופסים דברי ראב"ה הללו עיקר, אלא כמו שכ' הרמב"ם בהדיא, דאין מחזירין.

דברי הברכ"י צ"ע דאם נוקט כדבר פשוט שחייב לאכול פת בסעודת התשלומין, למה שלא יהיה חייב לחזור אם שכח, ואינו דומה לסעודה שלישית דשם אינו חייב לאכול פת. ומה שמדמה לה היא דכתב הב"י שאפילו אם קיבל עליו כחובה, לכאורה אינו דומה, דכאן לכאורה לא גרע מעיקר החיוב. ועוד דאולי הטעם שחולק התרה"ד על הראב"ה הוא משום שסובר שאין כאן קבל עליו כחובה.

שכח יעו"י בתשלומין של סעודת יו"ט

בדברי המשנה ברורה לכאורה יש סתירה, שבסי' רצא (ס"ק ו) כתב שאם שכח רצה בבהמ"ז בסעודה שנייה שאכל ביום, מצדדים האחרונים שלא לחזור ולברך. ואילו בסימן קפח (ס"ק נו) כתב בשם הפרמ"ג שאע"פ שכתב המ"א שאם אכל יותר מב' סעודות ביו"ט

ושכח לומר יעו"י אינו חוזר ומברך, אבל כשלא אכל הסעודה בלילה שמחויב לאכול ביום שתיים, כדלקמן (סימן תקצ"ט), דאז אפילו בסעודה שניה חוזר. כך שואל בספר מנחת אריאל (הנ"ל).

שני סעודות בלילה

יש להעיר בערב פסח שחל בשבת שיש בעיא באכילת סעודה שלישית, משום שאז כבר אסור לאכול חמץ, וגם אסור לאכול מצה, לכן יש שמחלקין סעודת הבוקר לשנים, ויש שמשלימן במיני תרגימא. אבל לכאורה יש עצה פשוטה שיאכל שני סעודות בלילה, שאם בדיעבד יכול לאכול סעודת הלילה ביום, למה אינו יכול לאכול סעודת היום בלילה. ואולי נאמר שזה שיכול לאכול ביום אינו אלא מדין תשלומין, ולא שלא משנה באיזה זמן אוכל הסעודות, א"כ ביום יכול להשלים מה שחיסר בלילה, אבל אינו יכול להשלים בלילה מה שיחסר למחר. ולפי"ז יהיה נ"מ בקטן שהגדיל ביום השבת שלא יהיה חייב אלא בב' סעודות. וכע"ז הסתפק המנ"ח (מצ' לא) לגבי קטן שהגדיל באנמצע השבת האם הוא חייב בקידוש בבוקר מן התורה.

חייב פת?

עוד כתב הרשב"א שיש אומרים שאפילו עביד אותן שלש סעודות במיני תרגימא שפיר דמי. והא דאקשינן מהא דמי שיש לו מזון ארבע עשרה סעודות אינו נוטל מהקופה, ואמרינן לרבנן, דסברי שיש חייב לאכול ג' סעודות בשבת, חמיסר הויין, ולר' חזקא, הסובר שיש חייב לאכול ד' סעודות בשבת, שתסרי הויין, התם נמי משום דאורחא דאינשי דלא קבעי סעודה אלא על הפת, ולכן אי רוצה לאכול פת חייבין ליתן לו. מבואר ברשב"א שגם בסעודה ראשונה ושנייה אינו צריך לאכול פת.

אבל עיין בחידושי הרשב"א למסכת ברכות (מט, ב) בההיא דאמרינן שאם שכח לומר יעו"י בר"ח משום דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו, ופירש הרשב"א דלאו למימרא דלא אכיל כלל דראש חודש נמי אסור בתענית, אלא דאי בעי לא אכיל פת אלא מיני תרגימה, ומינה שמעינן דהא דאסיקנא דבשבת וימים טובים דעל כרחיה אכיל מחזירין אותו, ה"מ לילה הראשון של פסח וליל ראשון של סוכות דוקא שהיא חובה באכילת פת דגמרינן לה (סוכה כז, א) חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מלילה הראשון של פסח שקבעו חובה הכתוב, הא כלהו שאר עונות דיו"ט ואפילו דיו"ט ראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת. ומינה נמי שמעינן **דבשבת על כרחיה אכיל פת ומשום דכתיב ביה עונג ואין עונג בלא אכילת פת**. ומיהו בסעודה שלישית כתב ר"ת ז"ל שאינו צריך לפת, והילכך אם טעה באותה סעודה אין מחזירין אותו, ואחרים אומרים שאף היא צריכה פת, וכדמשמע קצת בכתובות בפ' המדיר (סד, ב) גבי אוכלת עמו לילי שבת ויומו.

שכח רצה בסעודת הבוקר

מטו בשם החזון איש (ספר אורחות רבינו ח"ג עמ' רלה) שמי שאכל ב"קידוש" שבת בבוקר, וכשחזר ואכל סעודת היום שכח לומר רצה, אינו חייב לחזור ולברך שכבר יצא ידי חובת סעודה שנייה במה שאכל ב"קידוש", אע"פ שלא אכל שם פת אלא פת הבא בכיסנין, א"כ סעודתו השנייה אינו אלא סעודת שלישית, וקי"ל שאינו חוזר ומברך אם שכח רצה בסעודת שלישית.

שיעור סעודה

(שבת קיט, ב) אמר רבי אלעזר: לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת, אף על פי שאינו צריך אלא לכזית. מבואר בגמ' שאינו צריך לאכול אלא כזית פת כדי לצאת ידי חובת סעודה בשבת. אבל מבואר בראשונים ופוסקים שנקטו שצריך כביצה או יותר כמו שיתבאר.

כ' הטור (סימן רצא) שיכול לקיים סעודה שלישית בכביצה, ומסביר הב"ח שכדי שיברך ברכת המזון הצריכו לכתחלה שיאכל כביצה כרבי יהודה, ואף על גב דלעיל (סימן קפ"ד) כתב הטור דהלכה כרבי מאיר דעל כזית צריך לברך אחריו, יש לחלק דודאי דיעבד אם לא אכל אלא כזית לבד חייב לברך כרבי מאיר, אבל הכא דמצריכין אותו לקיים סעודה שלישית צריך לכתחלה שיאכל כביצה. וכתב המגן אברהם (סי' רצא ס"ק א) דלאו דוקא כביצה אלא יותר מעט מכביצה, דכביצה מקרי אכילת עראי (סי' רל"ב). ועי' אליה רבה שתמה המלבושי יום טוב דלא עדיפא מסעודת ליל שבת, דאמרינן לעולם יסדר אדם שלחנו בליל שבת אפילו אין צריך אלא לכזית.

הנה הראשונים (סוכה כז, א) על הא דאמרינן "אף סוכה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל", הק' מהא דאמרינן (ברכות מט, ב) טעה ולא הזכיר של ראש חדש בבהמ"ז אין מחזירין אותו בשבתות וביום טוב מחזירין אותו, משום דראש חדש אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל ושבתות ויום טוב על כרחיה אכיל, וע"כ אי בעי לא אכיל פת קאמר, ומינה דשבתות ויום טוב על כרחיה אכיל פת, ותי' הריטב"א דבשאר ימי החג כל שלא אכל קבע חוץ לסוכה אם אכל כזית פת חוץ לסוכה ועשה שאר ענין בסוכה יצא מחובת יום טוב וחובת סוכה. ומסיק הריטב"א דמצינו למדין **ששבתות ויום טוב שוין להתחייב באכילת כזית פת** בג' סעודות, ובליל יום טוב של פסח חייב במצה ראויה, ובליל יום טוב ראשון של סוכות חייב לאכול פת בסוכה. כתב להדיא שהחיוב הוא לאכול כזית.

אבל בפ"ה הר"ן על הרי"ף (יב, ב) תי' דמדין יום טוב סגי ליה לאכול כביצה עראי חוץ לסוכה, וגמרינן מחג המצות דמיחייב לאכול שיעור המחויב לאכול בסוכה, ולפיכך חייב לאכול יותר מכביצה. אלא שי"א כך דכיון דגמרינן מחג המצות לגמרי גמרינן מיניה מה התם בכזית אף הכא בכזית ואף על גב דבשאר ימות החג כזית עראי הוא ורשאי לאכול חוץ לסוכה אפ"ה בלילה הראשון כיון שהכתוב קבעו חובה לאכול בסוכה עשאו אכילת קבע. מבואר בדבריו שחייב לאכול כביצה בשביל סעודת שבת, ומשמע שלא צריך קצת יותר כדברי המ"א.

וק' מהגמ' כנ"ל, וראיתי בספר אפיקי ים (ח"ב סוס"י א) שתי' שלחולה או זקן או מי שהתחיל כבר לאכול ל"צ כביצה, כמו שכ' הרדב"ז לענין חיוב ברכה"מ, וזה כוונת הגמ' "אע"פ שאינו צריך אלא כזית". אבל צ"ע שהטור (סימן רצא) כ' וז"ל ואף אם הוא שבע הרבה יכול לקיים אותה בכביצה, מוכח שחייב בכביצה אפילו כבר אכל, ודלא כאפ"י.